فصلنامه تحقیقات جدید در علوم انسانی(دوره جدید)

شماره ۳۰،
دوره اول،
سال سوم،
تابستان ۱۳۹۹،
صص ۵۸-۹۳

تحقیق میدانی درباره تأثیر اعتقاد به ابدی بودن انسان بر کسب کمال حقیقی

سید مرتضی حسینی شاهرودی[۱] الیسا مهدیزاده لطف آبادی[۲]

چکیده

توجه دائم به ابدی بودن انسان عاملی بسیار مهم در اشتیاق به رسیدن به کمال در انسان است. اساس تحقیق در رشته‌هایی مانند فلسفه و الهیات به‌طور معمول به‌روش توصیفی، تحلیلی و گاهی تاریخی و یا تلفیقی از آنها بوده اما این مقاله با رویکردی واقع‌گرایانه و تحقیقی به صورت میدانی و از روی نظریات واقعی مردم؛ میزان تمایل آن‌ها به «نیل به کمال حقیقی» را برآورد می‌کند، که البتّه به جهت کوچک بودن جامعه‌ی آماری، ادعایی نیز بر صحّتِ صددرصدی این برآورد ندارد.

وقتی برخی فقط نام شیعه را یدک می کشند، چگونه می‌توان در مواجهه و مباحثه با آن ها به سراغ معاد و آخرت و... برویم؟! اگر فکر ابدی بودن در لحظات زندگی ما جاری شود، بدون شک آنچه که هر انسانی را متوجه خود می‌سازد، توجه به مسیر کمال وطی مرحله به مرحله مسیر حقیقی سعادت خواهد بود. این مهم مطرح نمودن عامل ترغیب افراد به یافتن راه رسیدن به کمال حقیقی را لازم مینماید. مهم‌ترین نتیجه این تحقیق این است که: وضعیّت اقتصادی نابسامان و گرایش به عرفان های نوظهور و سرگشتگی پاسخ دهندگان نشان می‌دهد که در نهایت این دین است که عامل اساسی حیات کامل و سعادت بشری است.

واژگان کلیدی: تحلیل، نتیجه گیری، بررسی، یافته ها، نمودار

[۱] – استاد تمام، گروه فلسفه، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران

shahroodi@um.ac.ir

[۲] – فارغ التحصیل کارشناس ارشد، فلسفه و حکمت اسلامی، دانشگاه فردوسی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

Elisa.mahdizadeh@yahoo.com

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

مقدمه

زمانی که مردم را با پرسش های اساسی سرگرم کنیم و توجه و فکر او را از این جهان به جهان دیگر جلب نماییم میتوانیم انتظار داشته باشیم که توجه به آخرت و معاد و به تبع آن اشتیاق به کمال رفته رفته در جامعه آشکار خواهد گردید. این مقاله از طریق مطرح نمودن این پرسشها تلنگری کوچک برای پاسخ دهندگان و هشداری برای تصمیم گیرندگان کلان خواهد بود.

موفّقیّت هر تحقیق در گروی برنامه‌ریزی و هدایت درست آن برای تحقّق اهداف تعیین شده می‌باشد. بیان روشن و واضح روش و طرح تحقیق، معرفی کامل جامعه و نمونه‌ی آماری، معرّفی متغیّرها و نحوه‌ی اندازه‌گیری آن‌ها، معرّفی دقیق ابزار جمع‌آوری داده‌ها و استفاده‌ی صحیح از روش‌های آماری تجزیه‌ی داده‌ها، می‌تواند تضمینی برای اتمام یک تحقیق توأم با موفّقیّت باشد. امید است با دقّتی که محقّق برای جهت‌دهی این تحقیق داشته بتواند با موفّقیّت به اهداف تحقیق برسد. در ابتدا جامعه، نمونه آماری و روش نمونه‌گیری را شرح داده، سپس به بررسی روایی و پایایی ابزار جمع‌آوری اطّلاعات پرداخته و در نهایت به توصیف و تحلیلِ آماری واحدهای پژوهش می‌پردازیم.

بیان مسئله

مردم فراموش کرده‌اند که ابدی هستند و این می‌تواند مهم‌ترین عاملِ دوری آن‌ها از معنویت باشد. درست به همین سبب است که یادشان می‌رود برای چه چیز به دنیا آمده‌اند، برای چه زندگی می‌کنند، خدا از آن‌ها چه می‌خواهد و... و حتّی یادشان می‌رود که اصلاً خدایی دارند، چه برسد به این‌که به دنبال کمال و یافتن راه‌های آن باشند؛ و اگر به خدایی اعتقاد داشته باشند، خداوند، برای آن‌ها محصور می‌شود به مساجد و کلیساها و دیرها و... و این روزها هم که انواع خدایان از راه فضای مجازی وارد قلب‌ها و افکار مردم شده است.

پس چگونه است که عدّه‌ای تن دادن به اسارت در میان خفّت‌های دنیایی را بر نمی‌تابند و فراخور ظرفیت‌های وجودیشان، شریعت، زهد، پارسایی و تقوی را پیشه می‌کنند و عدّه‌ای دیگر، برعکس عمل کرده، چنان‌که حتّی به اندازه‌ی ارزنی، به هنگام مرگ برای سبک شدن و جبران مافات به همراه خود نخواهند داشت و حتی حاضر به اندکی تفکر درباره آخرت و قیامت خود نیستند؟

پرسش‌ها

۱.آیا بهتر نیست ابتدا توجه به ابدی بودن را در انسان‌ها بیدار نماییم تا نیاز به معنویت و کمال در آنها بیدار شود؟

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۲.امروزه با وجود گستردگی فضای مجازی چگونه می شود انسان را (به جز خواص) که علاقه ای به مطالعه و نصیحت و توجه به امور تئوری و کتابت شده ندارد را درگیر مسئله آخرت نمود؟

۳.انسان جامعه امروز تا چه حد معنویت را عامل اساسی زندگی خود می‌داند و به آن وابسته است؟

۴.عوامل بازدارنده انسان ها در جامعه امروز از گرایش به معنویت و پذیرش معاد چه می تواند باشد؟

روش تحقیق

اساس تحقیق در رشته‌هایی مانند فلسفه و الهیات به‌طور معمول به روش توصیفی، تحلیلی و گاهی تاریخی و یا تلفیقی از آنها بوده و روش تحقیق میدانی در رشته‌ای مانند فلسفه جایگاهی نداشته است. با توجه به پیچیدگی مسائل امروز جوامع بشری و دوری آن‌ها از اصل و اساس نیازهای حقیقی بشر و درگیری بیش از حد آن‌ها با مسائل دنیوی و دنیای مجازی و عدم شناخت آن‌ها از نیازهای حقیقی انسانی خود، نیاز به نزدیکی با آحاد جامعه و وادار نمودن آنها به تفکر درباره مسائل اصلی بشری بیشتر احساس می‌شود و بیدار نمودن این‌گونه احساسات و تفکرات در انسان‌ها جز با مواجه نمودن آن‌ها با مسائل ضروری و تفکر درباره‌ی آنها و از راه علمی و توسط دانش آموختگان مربوطه امکان پذیر نخواهد بود. تحقیق پیش‌رو، از نوع تحقیق «همبستگی»[1]است و با رویکردی واقع‌گرایانه و تحقیقی به صورت میدانی و از روی نظریات واقعی مردم؛ میزان تمایل آن‌ها به «نیل به کمال حقیقی» را برآورد می‌کند، که البتّه به جهت کوچک بودن جامعه‌ی آماری، ادعایی نیز بر صحّتِ صددرصدی این برآورد ندارد.

تحقیق میدانی

۱- جامعه‌ی آماری

تحقیق علمی با هدف شناخت یک پدیده در یک جامعه‌ی آماری انجام می‌شود. به این دلیل موضوع تحقیق ممکن است متوجّه‌ی صفات و ویژگی‌ها، کارکردها و متغیّرهای آن باشد، یا این که روابط بین متغیّرها، صفات، کنش و واکنش و عوامل تاثیرگذار بر جامعه را مورد مطالعه قرار دهد. بنابراین جامعه‌ی آماری عبارت است از کلّیّه‌ی عناصر و افرادی که در یک مقیاس جغرافیایی مشخّص، دارای یک یا چند صفت مشترک باشند. بنابراین هرچه بتوان سیمای واضح‌تری از جامعه

۱. ر.ک. آریان پور، ا .ح .پژوهش .تهران، امیرکبیر. خدادوست، طاهره .تحقیق، مأخذشناسی و گزارش نویسی .دانشگاه تهران، دانشکده ی علوم اداری و مدیریت بازرگانی. خرسند، غلامحسین .اصول روش تحقیق و کاربرد کامپیوتر.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

آماری پیدا نمود، امکان انتخاب دقیق‌تر نمونه و درنتیجه دست‌یابی به اطّلاعات واقع‌بینانه افزایش خواهد یافت (دوراس، ۱۳۸۶، نقل به مضمون).

در تحقیق حاضر جامعه‌ی آماری مورد نظر، دانشجویان رشته‌های مهندسی مکانیک و عمران دانشگاه فردوسی مشهد، که در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ مشغول به تحصیل بوده‌اند، می‌باشد.

۲- حجم نمونه و روش نمونه‌گیری

از آن‌جایی که در مسائل سرشماری، محقّق بایستی به تمام اعضای جامعه آماری مراجعه کند، از این‌رو وقت و زمان زیادی برای انجام کارها نیاز دارد که در بسیاری موارد گذشت زمان برای محقّقین مشکل‌ساز می‌شود. امّا چون نمونه‌گیری بر روی بخش محدودی از جامعه صورت می گیرد، لذا سرعت انجام کارها به‌شدّت افزایش می‌یابد. از این‌رو برای تحقیقِ حاضر، با توجّه به ویژگی‌های جامعه‌ی آماری، شیوه‌ی نمونه‌گیری طبقاتی در نظر گرفته شده است. به این صورت که رشته‌های مهندسی طبقات ما می‌باشند. برای تعیین حجم نمونه‌ی لازم در هر جامعه نیز از روش «کوکران»استفاده خواهد شد. در روش برآورد حجم نمونه‌ی کوکران، ابتدا یک نمونه‌ی مقدّماتی به حجم حدّاقل ۲۰ نفر از جامعه‌ی آماری انتخاب و اندازه‌ی واریانس جمع سؤالات را محاسبه و سپس خواهیم داشت:

$$n = \frac{Z^2_{\alpha/2} \times \sigma^2}{\varepsilon^2} = \frac{3.84 \times 0.247}{0.01} \cong 95$$

که در فرمولهای اخیر داریم:

$Z=1.96$: عدد مربوط به خطای نوع اوّل از جدول نرمال

σ:انحراف معیار جمع سؤالات پرسش‌نامه در نمونه مقدّماتی

n: حجم نمونه مورد نیاز برای تحقیق

ε: کران خطای قابل تحمّل

سپس با توجّه به تعداد دانشجویان در هر رشته و استفاده از تخصیص متناسب با حجم به نمونه گیری از هر رشته پرداخته شده است.

1.Cochran’s C test

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۳-ابزار جمع آوری اطّلاعات

با توجّه به اهداف پژوهش، بهترین راه برای جمع آوری اطّلاعات استفاده از پرسش‌نامه تشخیص داده شد. پس از مطالعات متعدّد و مصاحبه با افراد و صاحب نظران، استفاده از پرسش‌نامه‌ای استاندارد برای تحقیق مشخّص گردید. البتّه قبل از ارائه‌ی پرسش‌نامه به صاحب‌نظران، جهت تعیین سطح سؤالات، با قرار دادن پرسش‌نامه در اختیار ۱۴ دانشجو، سطح سؤالات (پایلوت) بررسی گردید، و از نظر استاد نوغانی[۱]مورد تأیید قرار گرفت. پرسش‌نامه، شامل ۶۷ سوال می باشد که به عنوان «میزان توجّه به ابدی بودن» شناسایی شده و در ۷ سرفصل اصلی جمع بندی شده اند. نحوه‌ی امتیاز دهی با استفاده از مقیاس ۵ گزینه ای لیکِرت[۲]به ترتیب جدول زیر می باشد(دوراس، ۱۳۸۶، ص۲۴۹).

جدول ۱: کد گذاری سؤالات بر اساس مقیاس ۵ گزینه ای لیکرت

کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۱	۲	۳	۴	۵

۴- سوالات پرسشنامه

باسمه تعالی

پرسش‌نامه‌ی ذیل به منظور استفاده از نظرات شما پیرامون «بررسیراه‌های رسیدن به کمال از منظر فلسفی» تهیه و تنظیم شده است.با عنایت به این که پاسخ های صادقانه‌ی شما محفوظ خواهد بود، خواهشمند است مرا در تبیین علمی مسئله و رهنمون شدن محقق به سمت یک استنتاج صحیح و منطقی یاری فرمایید.

سؤالات عمومی:

۱. جنسیت: زن ☐ مرد ☐۲. دانشجوی چه مقطعی هستید؟.....۳. سن شما: .....

۴. وضعیت شغلی شما؟ شاغل ☐ بی‌کار ☐

---

[۱] . دکتر محسن نوغانی، استاد رشته‌ی علوم اجتماعی، شاغل در دانشکده‌ی ادبیات و علوم اجتماعی، دانشگاه فردوسی مشهد.

۱.Likert scale

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷
۵. میزان درآمد ماهیانه شما؟	ندارم	کمتر از ۳۰۰ هزار تومان	بین ۳۰۰ تا ۷۰۰ هزار تومان	بین ۷۰۰ هزار تا ۱ میلیون تومان	بین ۱ تا ۲ میلیون تومان	بین ۲ تا ۳ میلیون تومان	۳ میلیون تومان و بالاتر

× **بزنید**

سؤالات تخصصی

ردیف	۶. شکست ها و مشکلات زندگی	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۱	شکست ها و مشکلات و سختی زندگی انسان را از خدا دورتر می کند.					
۲	شکست ها و مشکلات و سختی زندگی انسان را به خدا نزدیک تر می کند.					
۳	به هنگام بروز سختی و مشکل در زندگی، باید بلافاصله دست به‌کار شدو مشکل حل کرد، اگر نشد از خداوند طلب کمک نمود.					
۴	قبل از حل مشکلات ابتدا باید از خداوندکمک خواست، سپس اقدام به رفع مشکل نمود.					
۵	اگر خداوند صلاح بداند مشکل من را رفع می‌کند، من تلاش و دعای خودم را خواهم کرد.					
۶	خداوند هیچگاه برای بنده‌گانش مشکل نمی‌خواهد، بنابراین باید هرطور که شده فقط خود انسان برای رفع مشکلش تلاش کند.					

ردیف	۷. نتیجه اعمال انسان	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۷	انسان‌ها حتما نتیجه‌ی اعمالشان را می‌بینند.					
۸	هیچ انسانی نتیجه عمل خود را نمی‌بیند.					
۹	نتیجه عمل انسان‌ها فقط در همین دنیا داده می‌شود.(همه چیز در همین دنیاست.)					
۱۰	به محض این که یاد آخرت می‌افتم، غصه‌هایم را فراموش می‌کنم.					

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۱۱	یادآوری آخرت چیزی از غصه‌هایم کم نمی‌کند.					
۱۲	همیشه از این‌که چیزی از اموالم را از دست بدهم در ترس و نگرانی به‌سر می‌برم.					
۱۳	وقتی به یاد چیزهایی که در گذشته از دست داده‌ام می‌افتم خیلی غصه می‌خورم.					
۱۴	اگر شخصی ظلمی در حقّ شما انجام داد به گونه‌ای که نتوانستید از راه قانون حقّتان را بگیرید:	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۱۵	نباید معطّل کسی بمانم، حق خود و خانواده ام را به هر ترتیبی گرفته و حقّ او را کف دستش می‌گذارم.					
۱۶	می‌دانم که خداوند حقّ من را در آخرت از او خواهد گرفت.					

ردیف	۸. وضعیت اقتصادی					
		کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۱۷	انسان نمی‌تواند با فقر ایمانش را حفظ کند و نباید از فقیر انتظار ایمان داشت.					
۱۸	حفظ ایمان با فقر دشوار است اما نباید ناامید شد، حفظ ایمان شدنی است.					
۱۹	نسل جوان باید جوانی کنند و به هر شکلی که دوست دارند از دنیا بهره ببرند.					
۲۰	قناعت و ساختن با زندگی‌های ساده باعث سرخوردگی نسل جدید است.					
۲۱	اگر ایمان و اعتقاد ما قوی باشد، حتی اگر از این دنیا بهره‌ای نبریم، بهشت نصیب ما خواهد شد و از نعمت‌های فراوانش بهره خواهیم برد.					
۲۲	گاهی به خاطر مشلاتم با خدا قهر می‌کنم و نماز نمی‌خوانم.(اگر از قبل می خوانده‌اید)					
۲۳	وقتی مشکل اقتصادی پیدا می‌کنم، بسیار عصبانی هستم و به هر دری می‌زنم که از این وضعیت نجات پیدا کنم.					
۲۴	وقتی زندگی ام دچار بحران اقتصادی می‌شود، اولین چیزی که به آن روی می‌آورم نماز و دعا است.					
۲۵	اگر وضعیت اقتصادی مردم بهتر نشود، به هیچ وجه به مسائل معنوی گرایش پیدا نمی‌کنند.					
۲۶	اگر ثروت موجب شود که من آخرت و دنیای پس از مرگ را به فراموشی بسپارم، حاضرم زندگی بسیار معمولی یا فقیرانه‌ای داشته باشم.					

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۲۷ وضعیت اقتصادی انسان‌ها ارتباطی مستقیم با اعتقادات آنها دارد.

ردیف	۹. گرایشات دینی و مذهبی	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۲۸	باید به واجبات دینی عمل نمود.					
۲۹	من فقط زمانی که دچار مشکل می‌شوم، سراغ دعا و نیایش می‌روم.					
۳۰	خداوند که نیازی به نماز و عبادت ما ندارد، پس لازم نیست که عبادت کنیم.					
۳۱	خداوند نیازی به عبادت ما ندارد، اما باید او را عبادت کرد چون ما به او نیازمندیم.					
۳۲	انسان بدبخت تا آخر بدبخت است و دین و مذهب در خوشبختی او تأثیری ندارد. همه چیز در همین دنیا است.					
۳۳	اگر در این دنیا سختی بکشیم اما به دستورات الهی عمل کنیم، در دنیای پس از مرگ پاداش و بهشت در انتظار ما خواهد بود.					
۳۴	شاید همین سختی‌ها برای ما در آن دنیا هم تکرار شود، پس این دو روز دنیا را خوش بگذرانیم.					
۳۵	وظیفه ما در این دنیا کسب فضیلت های اخلاقی است تا دستگیر ما در جهان آخرت شود.					
۳۶	خیلی‌ها به چیزی اعتقاد ندارند اما در آسایش و خوشبختی به‌سر می‌برند، در نتیجه اعتقاد به جهان آخرت می‌تواند درست نباشد.					
۳۷	کسانی که در این دنیا در رفاه زندگی می‌کنند درواقعمورد آزمایش الهی هستند و نتیجه‌ی همه‌ی اعمال خود را در جهان پس از مرگ خواهند دید.					
۳۸	وقتی خداوند این همه بین انسان‌ها فرق می‌گذارد(یکی زیبا و یکی زشت، یکی پول‌دار و یکی فقیر و ...) ،یعنی عدالتی در کار نیست، پس دنیای دیگری هم درکار نخواهد بود.					
۳۹	تفاوت‌های این دنیا نشانه‌ی بی‌عدالتی خدا نیست، ما بر اساس اعمال و نیّت‌هایمان قضاوت می‌شویم، خداوند عادل مطلق است و تمام موجودات نتیجه اعمال خود را در آخرت و با عدل خداوند خواهند گرفت.					

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

ردیف **۱۰. وابستگی‌ها**

		کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
	دوست دارم همسر آینده‌ام این ملاک‌ها را داشته باشد: (اگر متأهل هستید، هم‌اکنون کدام ملاک را برای همسرتان انتخاب می‌کنید؟)↓	↓	↓	↓	↓	↓
۴۰	ثروت بیشتر، ایمان کمتر					
۴۱	ثروت کمتر، ایمان بیشتر					
۴۲	سواد بیشتر، ایمان کمتر					
۴۳	سواد کمتر، ایمان بیشتر					
۴۴	زیبایی بیشتر، ایمان کمتر					
۴۵	زیبایی کمتر، ایمان بیشتر					
	دوست دارم فرزندم(یا فرزند در آینده) این ملاک‌ها را داشته باشد:↓	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۴۶	ثروت بیشتر، ایمان کمتر					
۴۷	ثروت کمتر، ایمان بیشتر					
۴۸	سواد بیشتر، ایمان کمتر					
۴۹	سواد کمتر، ایمان بیشتر					
۵۰	زیبایی بیشتر، ایمان کمتر					
۵۱	زیبایی کمتر، ایمان بیشتر					

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

ردیف	۱۱. تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیت Δ	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۵۱	احساس می‌کنم در مراسم مذهبی به‌خصوص عزاداری‌ها انرژی مثبت دریافت می‌کنم و سبک می‌شوم.					
۵۲	برگزاری مراسم مذهبی نوعی خرافات است.					
۵۳	من فقط برای گرفتن حاجاتم به مراسم مذهبی می‌روم.					
۵۴	من نماز نمی‌خوانم اما در مراسم مذهبی شرکت می‌کنم.					
۵۵	من هم به واجبات عمل می‌کنم و هم به مراسم مذهبی می‌روم.					
۵۶	شرکت در مراسم مذهبی وقت انسان را هدر می‌دهد.					
۵۷	شرکت در مراسم مذهبی باعث ارتقاء روحی انسان می‌شود.					
۵۸	به جای این که پول‌مان را خرج مراسم مذهبی نماییم، می‌توانیم از مستمندان دستگیری نماییم.					
۵۹	کمک به مستمندان جای خود دارد، هیچ چیز جای مراسم اهل بیتΔ را نخواهد گرفت.					

ردیف	۱۲. دیدگاه شما درباره رسیدن به کمال	کاملا مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملا موافقم
۶۰	انجام واجبات دینی برای انسان‌های معمولی کافی است.					
۶۱	انجام واجبات دینی برای هیچ کس کافی نیست، باید تا می‌توانیم مسیر کمال و سعادت حقیقی را جستجو کنیم.					
۶۲	طی کردن مسیر کمال الهی با زندگی روزمره امکان‌پذیر نیست. باید گوشه عزلت و زهدو ترک دنیا را برگزید.					
۶۳	کسب کمال از طریق اسلام و مذهب شیعه کار دشواری است و برای انسان‌های عادی نیست، لذا انسان‌های عادی باید از عرفان‌های ساده شرقی استفاده نمایند.					
۶۴	دستورات ائمه اطهارΔ برای تمام اقشار جامعه پاسخ‌گوست و هر انسانی می‌تواند با پیروی از ایشان و توصیه علما و حکما و عرفای شیعه، به مقام بالای انسانی دست یابد.					

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۶۵	پیروی از عرفان‌های شرقی و نوظهور نه تنها انسان را به جای مطلوبی نمی‌رساند، بلکه او را از اصل کمال الهی دور می‌نماید.
۶۶	من پیروی از عرفان‌های شرقی را دوست دارم.
۶۷	دستیابی به کمال و سعادت فقط از طریق اسلام نیست، تمام عرفان‌های موجود در دنیا انسان را به خدا می‌رسانند.

۵- روایی[۱] پرسش‌نامه

مفهوم روایی یا اعتبار به این سئوال پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد، ویژگی موردنظر را می‌سنجد. بدون آگاهی از اعتبار ابزار اندازه‌گیری نمی‌توان به دقّت به داده‌های حاصل از آن اطمینان داشت. ابزار اندازه‌گیری، ممکن است برای اندازه‌گیری یک ویژگی اعتبار داشته باشد، در حالی که برای سنجش همان ویژگی در جامعه‌ی دیگر از هیچ گونه اعتباری برخوردار نباشد. منظور از روایی این است که مقیاس و محتوای ابزار یا سئوال های مندرج در ابزار دقیقاً متغیّرها و موضوع مورد مطالعه را بسنجد. روایی یا اعتبار پرسش‌نامه‌ی این تحقیق از بررسی نظر کارشناس و متخصّص (اعتبار محتوا و استفاده از پرسش‌نامه‌ی استاندارد برای طراحی سئوال‌های پرسش‌نامه حاصل شده است. با عنایت به آن‌که پرسش‌نامه‌ی ارائه شده، استاندارد بوده و به تائید استاد دکتر نوغانی[۲] رسیده است)، هم‌چنین از طریق نمونه‌ی اوّلیّه، پایایی آن مورد بررسی مجدّد قرار گرفته و سؤالات با جامعه‌ی آماری فرهنگ سازی شده، از این‌رو روایی (روایی محتوایی) آن مورد تائید می باشد (دوراس، ۱۳۸۶، نقل به مضمون).

۶- پایایی[۳] پرسش‌نامه

پایایی یا قابلیّت اعتماد ابزار سنجش که از آن به اعتبار، دقّت و اعتمادپذیری نیز تعبیر می‌شود، عبارت است از این که ابزار اندازه‌گیری که برای سنجش متغیر و صفتی ساخته شده است. اگر در شرایط مشابه در زمان یا مکان دیگری مورد استفاده قرار گیرد، نتایج مشابهی از آن حاصل شود. به عبارت دیگر ابزار پایا یا معتبر ابزاری است که از خاصیّت تکرارپذیری و سنجش نتایج یکسان برخوردار است. یکی از روش های محاسبه قابلیّت اعتماد استفاده از روش «آلفای

۳.Validity

۲. ر.ک. همین مقاله، ص۴.

۱.Reliability

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

کرونباخ»[1]است. این روش برای محاسبه‌ی هماهنگی درونی ابزار اندازه‌گیری از جمله پرسش‌نامه‌ها یا آزمون‌هایی که ویژگی‌های مختلف را اندازه می‌گیرند، به کار می‌رود. در این گونه ابزار، پاسخ هر سئوال می‌توانند مقادیر عددی مختلف را اختیار کند. برای محاسبه‌ی ضریب آلفای کرونباخ ابتدا واریانس نمره‌های هر زیرمجموعه‌ی سؤال‌های پرسش‌نامه با زیرآزمون و واریانس کل را بدست آورد سپس با استفاده از فرمول زیر مقدار ضریب آلفا را محاسبه کرد.

$$ra = \frac{j}{j-1}(1-\frac{\sum S^2 j}{S^2})$$

J : تعداد زیرمجموعه‌ی سؤال‌های پرسش‌نامه یا آزمون،

S^2 : واریانس[2]کلّ آزمون،

$S^2 j$: واریانس زیر آزمون j

از آن‌جایی که آلفای کرونباخ، معمولاً شاخص کاملاً مناسبی برای سنجش قابلیت اعتماد ابزار اندازه‌گیری و هماهنگی درونی میان عناصر آن است، بنابراین قابلیت اعتماد پرسش‌نامه‌ی مورداستفاده در این تحقیق به کمک آلفای کرونباخ ارزیابی شده است.

جدول۲: ضریب آلفای کرونباخ کلّ پرسش‌نامه

تعداد سولات	آلفای کرونباخ
۶۷	۰/۷

با توجه به اینکه مقدار آلفای کرونباخ کمتر از ۰,۷ نیست لذا سؤالات از نظر علمی قابل قبول ارزیابی می‌شوند.

۷- روش‌های آماری

در توصیف داده ها از جدول های آماری مانند نمودار میله‌ای و شاخص‌های آماری مناسب مانند درصد، میانگین و انحراف معیار استفاده شده است (نوریان، ۱۳۸۴، ص۵۷وص۷۱) برای بررسی مؤثّر بودن عوامل مورد نظر به دلیل کیفی، رتبه‌ای

۲.Cronbach’s alpha

[2] . واریانس یا وردایی عددی است که نشان می‌دهد چگونه یک سری داده حول مقدار میانگین پخش می‌شوند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

بودن عوامل از آزمون علامت یک نمونه‌ای استفاده گردیده است. نرم افزارهای مورد استفاده در این پژوهش IBM SPSS21. 0 بوده و سطح معناداری، کمتر از ۵٪ در نظر گرفته شده است.

۸- بررسی دموگرافی[۱] اعضاء نمونه

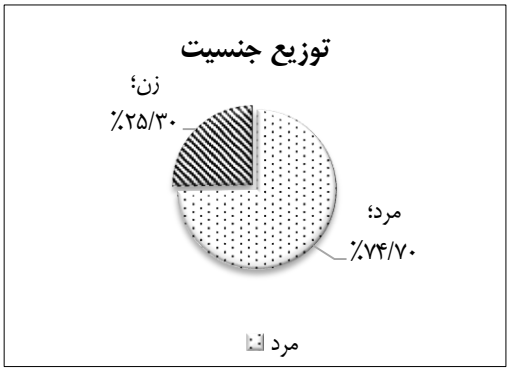
خیرات بیرونی در سعادت انسان سهم دارند و از عناصر سازنده‌ی آن به شمار می‌آیند و ارزشِ استقلالی دارند؛ هرچند درجه و اهمّیّت آن‌ها در مقایسه با مؤلّفه‌های دیگر سعادت بسیار پایین است.[۲]در پرسش‌نامه‌ی تحقیق حاضر به منظور دست‌یابی به سیمای عمومی نمونه‌ی آماری، بخشی با عنوان مشخّصات عمومی پاسخ‌گویان به اخذ ویژگی‌های دموگرافی آزمودنی‌ها اختصاص یافته است. لذا در ابتدا به منظور آشنایی با اعضای نمونه، متغیّرهای جنسیت، وضعیّت شغلی و میزان درآمد به صورت جداول توزیع فراوانی و نمودارهای مربوطه ارائه می‌گردد. در ضمن میانگین سنی افراد مورد بررسی ۲۲/۶۲±۳/۹۸ سال می باشد.

۸-۱- یافته‌های توصیفی جنسیّت پاسخ‌گویان

۷۴/۷ ٪ از افراد مورد بررسی مرد و ۲۵/۳ ٪ زن بوده اند.

جدول ۳: توزیع فراوانی جنسیّت پاسخ‌گویان

جنسیت	فراوانی	درصد
مرد	۷۱	٪ ۷۴/۷
زن	۲۴	٪ ۲۵/۳
جمع	۹۵	٪ ۱۰۰

نمودار ۱: نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی جنسیّت پاسخ‌گویان

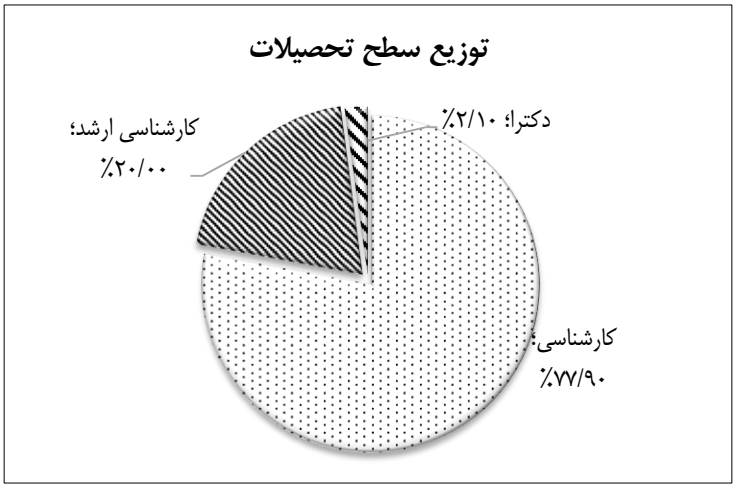
۱. جمعیّت شناسی: مطالعه‌ی اندازه‌ی ساختار و توزیع جمعیّت‌ها.

۲. جوادی، محسن، ***سعادت***، قبسات، ص۹۲.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۸-۲- یافته‌های توصیفی سطح تحصیلات پاسخ‌گویان

۷۷/۹ درصد لیسانس، ۲۰ ٪ فوق لیسانس و ۲/۱ درصد دانشجوی دکترا هستند.

نمودار ۲: نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخ‌گویان

جدول ۴: توزیع فراوانی سطح تحصیلات پاسخ‌گویان

سطح تحصیلات	فراوانی	درصد
کارشناسی	۷۴	٪ ۷۷/۹
کارشناسی ارشد	۱۹	٪ ۲۰
دکترا	۲	٪ ۲/۱
جمع	**۹۵**	**٪ ۱۰۰**

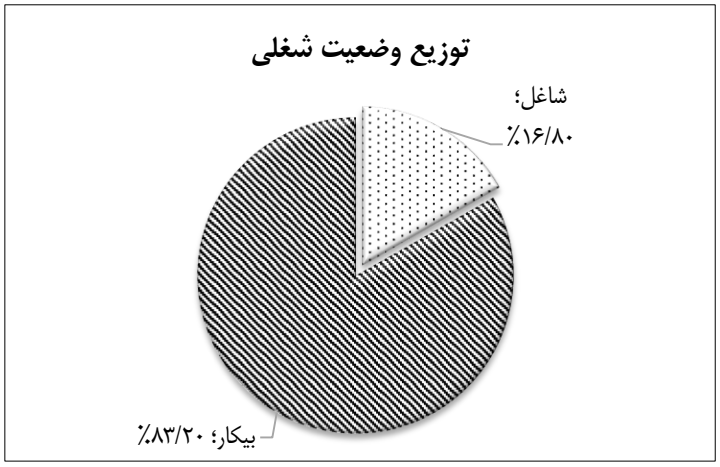
۸-۳- یافته‌های توصیفی وضعیّت شغلی پاسخ‌گویان

۸۳/۲ ٪ از افراد مورد بررسی بدون شغل و ۱۶/۸ ٪ دارای شغل بوده اند.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

جدول ۵: توزیع فراوانی وضعیّت شغلی پاسخ‌گویان

وضعیّت شغلی	فراوانی	درصد
شاغل	۱۶	٪ ۱۶/۸
بیکار	۷۹	٪ ۸۳/۲
جمع	**۹۵**	**٪ ۱۰۰**

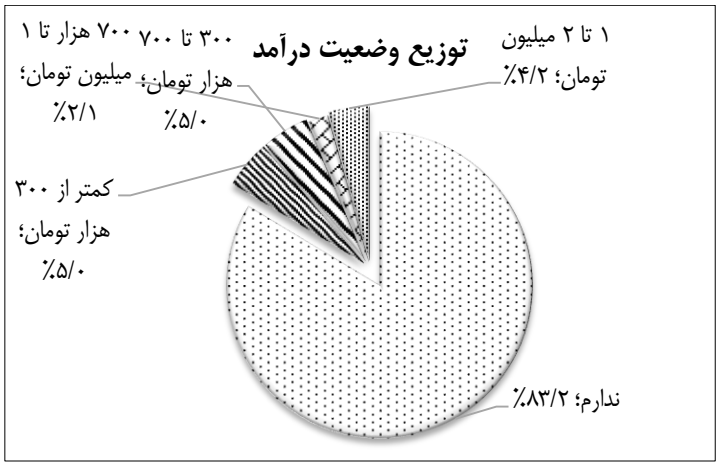
نمودار ۳: نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی وضعیّت شغلی پاسخ‌گویان

۸-۴- یافته‌های توصیفی میزان درآمد پاسخ‌گویان

جدول ۶: توزیع فراوانی وضعیّت درآمد پاسخ‌گویان

درآمد	فراوانی	درصد	درآمد	فراوانی	درصد
ندارم	۷۹	٪ ۸۳/۲	۷۰۰ هزار تا ۱ میلیون	۲	٪ ۲/۱
کمتر از ۳۰۰هزار	۵	٪ ۵	۱ تا ۲ میلیون	۴	٪ ۴/۲
۳۰۰ تا ۷۰۰ هزار	۵	٪ ۵	**جمع**	**۹۵**	**٪ ۱۰۰**

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

نمودار ۴: نمودار دایره‌ای توزیع فراوانی وضعیّت درآمد پاسخگویان

۹- آزمون سؤال‌های تحقیق

برای این که عوامل تأثیرگذار بر توجّه انسان‌ها به ابدی بودن خویش را شناسایی کنیم، از آزمون غیر پارامتری ***علامت یک نمونه‌ای*** استفاده خواهد شد. فرض کنیم:

M : میانه‌ی مؤثّر بودن عوامل در توجّه انسان به ابدی بودن خود، در جامعه‌ی مورد بررسی باشد.

ابتدا برای بدست آوردن ابعاد موجود در پرسش‌نامه (شکست ها و مشکلات و...)، میانگین سؤالات مربوط به آن بُعد در پرسش‌نامه را محاسبه می کنیم. لازم به تذکّر است که نمره دهی به سؤالات در این بخش به این صورت است که، تمام سؤالات در یک راستا باشند. به عبارت دیگر جواب‌هایی که هم‌راستا با توجّه انسان به ابدی بودن خویش است، نمرات بیشتری نسبت به بقیه‌ی جواب‌ها به خود اختصاص می‌دهند. و در آخر، میانگین تمام سؤالات مربوط به ابعاد (مشکلات زندگی، تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان و...) محاسبه می‌گردد و این میانگین به عنوان شاخص آن بُعد در نظر گرفته می‌شود. چنان‌چه میانه‌ی این شاخص به طور معنی داری بالاتر از ۳ باشد، یعنی آن شاخص می‌تواند، به عنوان یکی از راه‌های مناسب برای توجّه انسان به ابدی بودن خویش معرفی شود. در واقع فرضیه‌های آماری ما به صورت زیر است:

$$\begin{cases} H_0 : M \le 3 \\ H_1 : M > 3 \end{cases}$$

یک قاعده‌ی آزمون فرض صفر در مقابل یک، به صورت زیر می باشد:

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

اگرو فقط اگر P-value < 0. 05 آنگاه فرض صفر را رد و فرض یک را می پذیریم. به این معنا که آن عامل در توجّه انسان به ابدی بودن خویش مؤثّر بوده‌اند.

۹-۱- بررسی مؤثّر بودن شکست ها و مشکلات زندگی در توجّه انسان به ابدی بودن خود

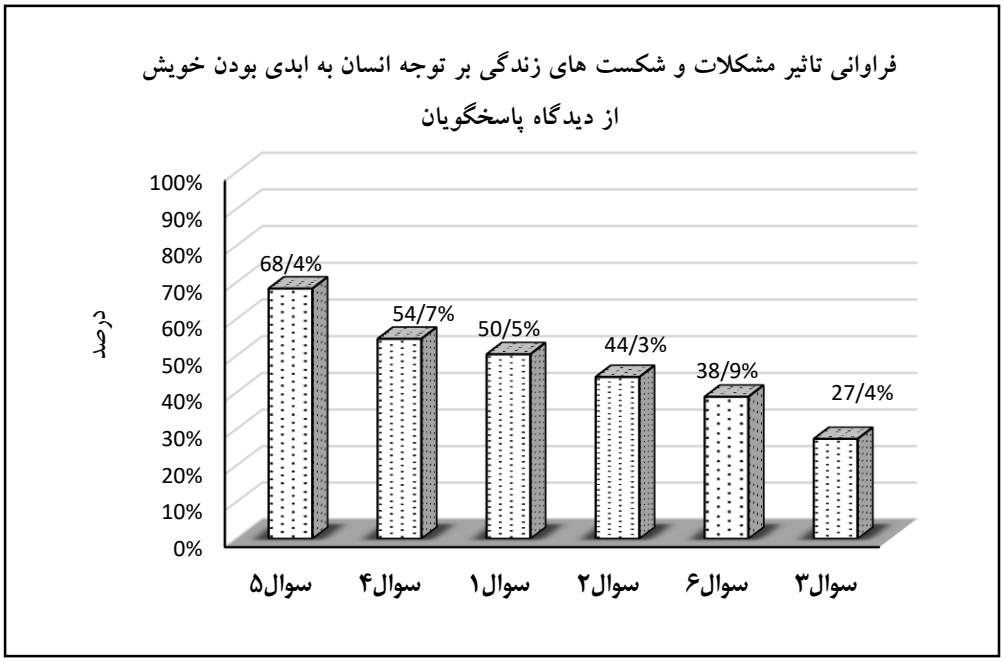
جدول ۷: توزیع فراوانی سؤالات بخش شکست‌ها و مشکلات زندگی

سوال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۱- شکست ها و مشکلات و سختی زندگی انسان را از خدا دورتر می‌کند.	٪۱۵,۸	**٪۳۴,۷**	٪۲۶,۳	٪۱۸,۹	٪۴,۲
۲- شکست ها و مشکلات و سختی زندگی انسان را به خدا نزدیک‌تر می‌کند.	٪۴,۲	٪۲۱,۱	٪۳۰,۵	**٪۴۱,۱**	**٪۳,۲**
۳- به هنگام بروز سختی و مشکل در زندگی، باید بلافاصله دست به‌کار شد و مشکل را حل کرد، اگر نشد از خداوند طلب کمک نمود.	**٪۵,۳**	**٪۲۲,۱**	٪۱۵,۸	٪۴۱,۱	٪۱۵,۸
۴- قبل از حل مشکلات ابتدا باید از خداوندکمک خواست، سپس اقدام به رفع مشکل نمود.	٪۴,۳	٪۲۰	٪۲۱,۱	**٪۳۶,۸**	**٪۱۷,۹**
۵- اگر خداوند صلاح بداند مشکل من را رفع می‌کند، من تلاش و دعای خودم را خواهم کرد.	٪۵,۳	٪۱۱,۶	٪۱۴,۷	**٪۴۸,۴**	**٪۲۰**
۶- خداوند هیچ‌گاه برای بنده‌گانش مشکل نمی‌خواهد، بنابراین باید هرطور که شده فقط خود انسان برای رفع مشکلش تلاش کند.	**٪۸,۴**	**٪ ۳۰,۵**	٪ ۲۸,۴	٪ ۲۸,۵	٪۴,۲

تحلیل: جمعاً ۵۰,۵٪ پاسخ‌گویان مخالف این عقیده هستند که سختی ها و مشکلات زندگی انسان را از خدا دور می‌کند. ۴۴,۳٪ موافق‌اند که شکست‌ها و مشکلات و سختی زندگی انسان را به خدا نزدیک‌تر می‌کند. ۲۷,۴٪ مخالف این هستند که به هنگام بروز سختی و مشکل در زندگی، باید بلافاصله دست به‌کار شد و مشکل حل کرد، اگر نشد از خداوند طلب

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

کمک نمود. ۵۴,۷٪ موافقند که قبل از حل مشکلات ابتدا باید از خداوند کمک خواست، سپس اقدام به رفع مشکل نمود. ۶۸,۴٪ موافق این نظریّه هستند که اگر خداوند صلاح بداند مشکل را رفع می‌کند، ما تلاش و دعای خود را خواهیم کرد و در نهایت ۳۸,۹٪ مخالف این نظر هستند که خداوند هیچ‌گاه برای بندگانش مشکل نمی‌خواهد، بنابراین باید هرطور که شده فقط خود انسان برای رفع مشکلش تلاش کند. این درصد ها در نمودار میله‌ای زیر نشان داده شده اند.

نمودار۵: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش شکست‌ها و مشکلات زندگی

جدول ۸ : بررسی تاثیر شکست‌ها و مشکلات زندگی بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
شکست‌ها و مشکلات زندگی	۲۵	۱۰	۶۰	۱۷.۳	**.۰ ۰۰۰۱>

نتیجه‌گیری: با توجّه به این‌که مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود، که از دیدگاه پاسخ‌گویان، شکست‌ها و مشکلات زندگی **به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد. به این صورت که اکثریّت انسان‌ها بر این باوراند، که با افزایش شکست‌ها و مشکلات زندگی، به خدا نزدیک‌تر می‌شویم.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۹-۲- بررسی مؤثّر بودن تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان در توجّه انسان به ابدی بودن خود

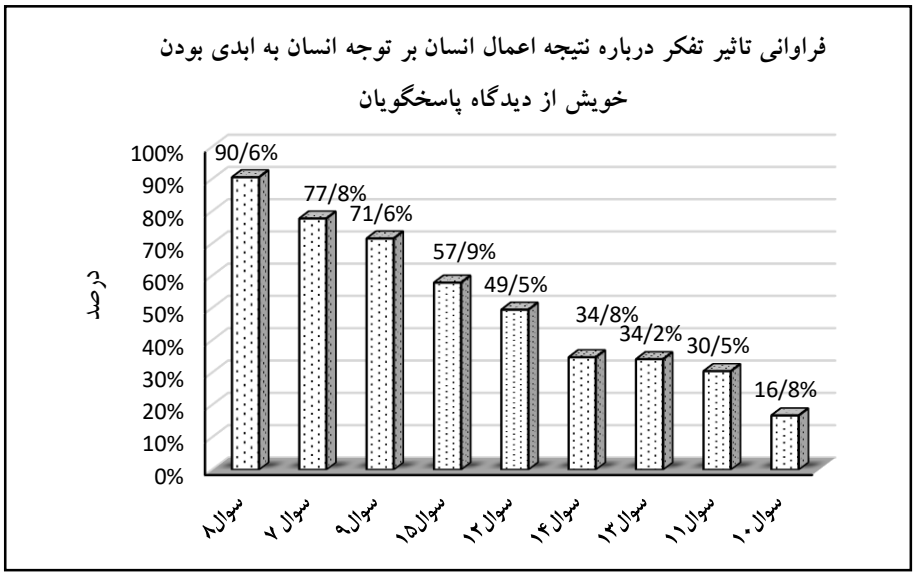
جدول۹: توزیع فراوانی سؤالات بخش تفکر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان

سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۷-انسان‌ها حتما نتیجه‌ی اعمالشان را می‌بینند.	٪۲,۱	٪۱۰,۵	٪۹,۵	**٪۳۸,۹**	**٪۳۸,۹**
۸-هیچ انسانی نتیجه‌ی عمل خود را نمی‌بیند.	**٪۴۵,۳**	**٪۴۵,۳**	٪۸,۴	٪۲,۱	٪۱,۱
۹-نتیجه‌ی عمل انسان‌ها فقط در همین دنیا داده می‌شود. (همه چیز در همین دنیاست.)	**٪۳۰,۵**	**٪۴۱,۱**	٪۱۵,۸	٪۱۱,۶	٪۱,۱
۱۰-به محض این که یاد آخرت می‌افتم، غصّه‌هایم را فراموش می‌کنم.	٪۱۵,۸	٪۳۰,۵	٪۳۶,۸	**٪۱۶,۸**	٪۰
۱۱-یادآوری آخرت چیزی از غصّه‌هایم کم نمی‌کند.	**٪۴,۲**	**٪۲۶,۳**	٪۴۲,۱	٪۲۳,۲	٪۴,۲
۱۲-همیشه از این‌که چیزی از اموالم را از دست بدهم در ترس و نگرانی به‌سر می‌برم.	**٪۶,۳**	**٪۴۳,۲**	٪۲۲,۱	٪۲۵,۳	٪۳,۲
۱۳-وقتی به یاد چیزهایی که در گذشته از دست داده‌ام می‌افتم خیلی غصّه می‌خورم.	**٪۷,۴**	**٪۲۷,۴**	٪۱۲,۶	٪۴۰	٪۱۲,۶
۱۴-نباید معطّل کسی بمانم، حق خود و خانواده‌ام را به هر ترتیبی گرفته و حقّ او را کف دستش می‌گذارم.	**٪۵,۳**	**٪۲۹,۵**	٪۲۸,۴	٪۳۲,۶	٪۴,۲
۱۵-می‌دانم که خداوند حقّ من را در آخرت از او خواهد گرفت.	٪۴,۲	٪۶,۳	٪۳۱,۶	**٪۳۳,۷**	**٪۲۴,۲**

تحلیل: جمعاً ٪۷۷,۸ پاسخ‌گویان موافق این عقیده هستند، که انسان‌ها حتماً نتیجه‌ی اعمال‌شان را می‌بینند. ٪۹۰,۶ مخالف‌اند. که هیچ انسانی نتیجه‌ی عمل خود را نمی‌بیند. ٪۷۱,۶ مخالف این هستند که نتیجه‌ی عمل انسان‌ها فقط در همین دنیا داده می‌شود. ٪۱۶,۸ موافق‌اند، که به محض این که یاد آخرت می‌افتند، غصّه‌هایشان را فراموش می‌کنند. ٪۳۰,۵ مخالف این نظریّه هستند، که یادآوری آخرت چیزی از غصّه‌ها کم نمی‌کند. ٪۴۹,۵ مخالف این هستند که همیشه از این‌که چیزی از اموالم را از دست بدهم در ترس و نگرانی به‌سر می‌برم. ٪۳۴,۲ افراد مخالف این هستند که قتی به یاد چیزهایی که در

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

گذشته از دست داده‌اند می‌افتند، خیلی غصّه می‌خورند. ۳۴٫۸٪ افراد با این عقیده مخالف هستند که باید حقِّ هر کسی را کف دستش گذاشت و ۵۷٫۹٪ بر این باورند که خداوند حقِّ ظالم را در آخرت از مظلوم باز خواهد ستاند. این درصدها در نمودار میله‌ای زیر نشان داده شده اند.

نمودار ۶: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان

جدول ۱۰: بررسی تاثیر تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان	۱۴	۵	۷۶	۳۳ .۳	**۰ .۰۰۰۱>

نتیجه‌گیری: طبق جدول قبل، نظرات ۸۱ نفر (۵ نفر مساوی و ۷۶ نفر بیشتر) در حوزه‌ی تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان، هم‌راستا با توجّه آنها به ابدی بودن خویش است. به عبارت بهتر به رابطه‌ی بین تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان و ابدی بودن خویش معتقداند. هم‌چنینبا توجّه به این‌که مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰٫۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود که از دیدگاه پاسخ‌گویان، تفکّر درباره‌ی نتیجه‌ی اعمال انسان **به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد. هر قدر ادراک و شهود در دنیا قوی باشد و به هر اندازه که استعداد و توانایی داشته باشد و به

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

هر درجه که مدرِک حقیقی‌تر و کامل‌تر و از وجود اعلی برخوردار باشند، مانند درک و شهود خداوند و صفات و اسمای خداوند به همان اندازه در آخرت از ادراک و سعادت به نحو کامل‌تر، شدیدتر و دائمی‌تر برخوردارند، زیرا دنیا مزرعه‌ی آخرت است.[1]

۹-۳- بررسی مؤثّر بودن وضعیّت اقتصادی در توجّه انسان به ابدی بودن خود

جدول ۱۱: توزیع فراوانی سؤالات بخش وضعیّت اقتصادی

سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۱۶- انسان نمی‌تواند با فقر ایمانش را حفظ کند و نباید از فقیر انتظار ایمان داشت.	**٪۱۳,۷**	**٪۳۷,۹**	٪۱۱,۶	٪۳۰,۵	٪۶,۳
۱۷- حفظ ایمان با فقر دشوار است امّا نباید ناامید شد، حفظ ایمان شدنی است.	٪۳,۲	٪۸,۴	٪۱۲,۶	**٪۵۷,۹**	**٪۱۷,۹**
۱۸- نسل جوان باید جوانی کنند و به هر شکلی که دوست دارند از دنیا بهره ببرند.	**٪۱۷,۹**	**٪۳۰,۵**	٪۱۸,۹	٪۲۹,۵	٪۳,۲
۱۹- قناعت و ساختن با زندگی‌های ساده باعث سرخوردگی نسل جدید است.	**٪۹,۵**	**٪۴۴,۲**	٪۲۳,۲	٪۱۸,۹	٪۴,۲
۲۰- اگر ایمان و اعتقاد ما قوی باشد، حتّی اگر از این دنیا بهره‌ای نبریم، بهشت نصیب ما خواهد شد و از نعمت‌های فراوانش بهره خواهیم برد.	٪۹,۵	٪۷,۴	٪۳۰,۵	**٪۴۰**	**٪۱۲,۶**
۲۱- گاهی به خاطر مشلاتم با خدا قهر می‌کنم و نماز نمی‌خوانم. (اگر از قبل می خوانده‌اید)	**٪۲۷,۴**	**٪۳۱,۶**	٪۲۲,۱	٪۱۴,۷	٪۴,۲

[1]. محمّد رضایی، محمّد؛ الیاسی، محمّد قاسم، ***سعادت حقیقی از دیدگاه ملّاصدرا***، آینه‌ی معرفت، ص۱۰۴-۱۰۵.

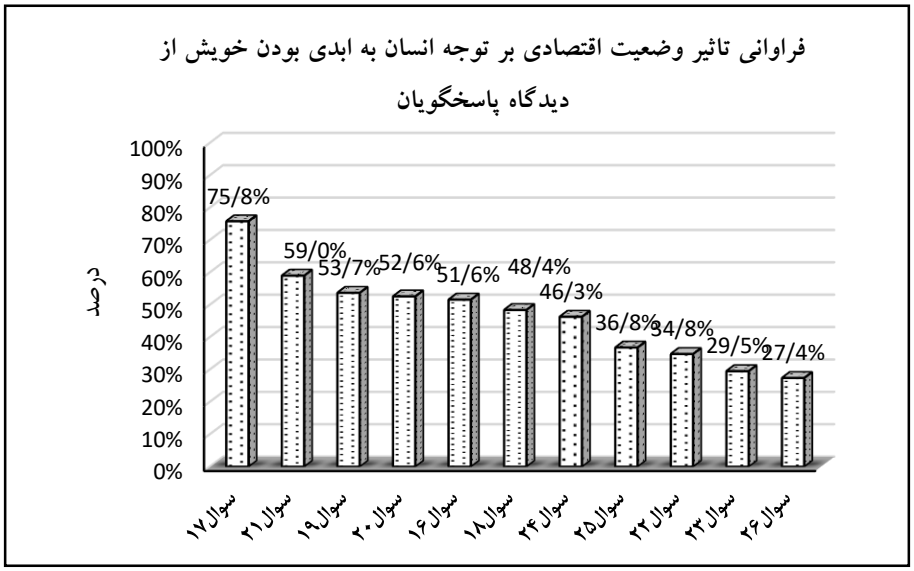
[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۲۲- وقتی مشکل اقتصادی پیدا می‌کنم، بسیار عصبانی هستم و به هر دری می‌زنم که از این وضعیّت نجات پیدا کنم.	**٪۵,۳**	**٪۲۹,۵**	٪۲۴,۲	٪۳۶,۸	٪۴,۲
۲۳- وقتی زندگی ام دچار بحران اقتصادی می‌شود، اوّلین چیزی که به آن روی می‌آورم نماز و دعا است.	٪۷,۴	٪۲۵,۳	٪۳۷,۹	**٪۲۷,۴**	**٪۲,۱**
۲۴- اگر وضعیّت اقتصادی مردم بهتر نشود، به هیچ وجه به مسائل معنوی گرایش پیدا نمی‌کنند.	**٪۹,۵**	**٪۳۶,۸**	٪۲۲,۱	٪۲۶,۳	٪۵,۳
۲۵- اگر ثروت موجب شود که من آخرت و دنیای پس از مرگ را به فراموشی بسپارم، حاضرم زندگی بسیار معمولی یا فقیرانه‌ای داشته باشم.	**٪۱۳,۷**	**٪۳۷,۹**	٪۱۱,۶	٪۳۰,۵	٪۶,۳
۲۶- وضعیّت اقتصادی انسان‌ها ارتباطی مستقیم با اعتقادات آنها دارد.	٪۳,۲	٪۸,۴	٪۱۲,۶	**٪۵۷,۹**	**٪۱۷,۹**

تحلیل: ۵۱,۶٪ پاسخ دهندگان مخالف این باور هستند که انسان نمی‌تواند با فقر ایمانش را حفظ کند و نباید از فقیر انتظار ایمان داشت. ۷۵,۸ ٪ باور دارند که حفظ ایمان با فقر دشوار است؛ امّا نباید ناامید شد، حفظ ایمان شدنی است. ۴۸,۴ ٪ معتقد نیستند، که نسل جوان باید جوانی کنند و به هر شکلی که دوست دارند از دنیا بهره ببرند. ۵۳,۷ ٪ اینگونه فکر نمی‌کنند که قناعت و ساختن با زندگی‌های ساده باعث سرخوردگی نسل جدید است. ۵۲,۶ ٪براین باور هستند که اگر ایمان و اعتقاد ما قوی باشد، حتّی اگر از این دنیا بهره‌ای نبریم، بهشت نصیب ما خواهد شد و از نعمت‌های فراوانش بهره خواهیم برد. ۵۹ ٪ پاسخ دهندگان پاسخ داده‌اند، که گاهی به خاطر مشکلاتم با خدا قهر می‌کنم و نماز نمی‌خوانم. ۳۴,۸ ٪ براین باور نیستند که وقتی مشکل اقتصادی پیدا می‌کنند، بسیار عصبانی هستند و به هر دری می‌زنند که از این وضعیّت نجات پیدا کنند. ۲۹,۵ ٪ موافق هستند که وقتی زندگی‌شان دچار بحران اقتصادی می‌شود، اوّلین چیزی که به آن روی می‌آورند، نماز و دعا است. ۴۶,۳ ٪ مخالف‌اند، که اگر وضعیّت اقتصادی مردم بهتر نشود، به هیچ وجه به مسائل معنوی گرایش پیدا نمی‌کنند. ۳۶,۸ ٪ این‌گونه می‌اندیشند که اگر ثروت موجب شود که من آخرت و دنیای پس از مرگ را به

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

فراموشی بسپارم، حاضرم زندگی بسیار معمولی یا فقیرانه‌ای داشته باشم. ۲۷,۴ ٪ نیز عمیقاً براین باوراند که وضعیّت اقتصادی انسان‌ها ارتباطی مستقیم با اعتقادات آن‌ها دارد.

نمودار ۷: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش وضعیّت اقتصادی

جدول ۱۲: بررسی تاثیر وضعیّت اقتصادی بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
وضعیّت اقتصادی	۲۷	۹	۵۹	۱۸.۳	.۰** <۰۰۰۱

نتیجه‌گیری: طبق جدول قبل نظرات ۶۸ نفر (۹ نفر مساوی و ۵۹ نفر بیشتر) در حوزه‌ی وضعیّت اقتصادی، هم‌راستا با توجّه آنها به ابدی بودن خویش است. به عبارت بهتر به رابطه‌ی بین وضعیّت اقتصادی و ابدی بودن خویش معتقداند. هم‌چنین با توجّه به اینکه مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود، که از دیدگاه پاسخ‌گویان، وضعیّت اقتصادی **به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راههای توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد.

۹-۴- بررسی مؤثّر بودن داشتن گرایشات مذهبی در توجّه انسان به ابدی بودن خود

جدول ۱۳: توزیع فراوانی سؤالات بخش گرایشات مذهبی

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

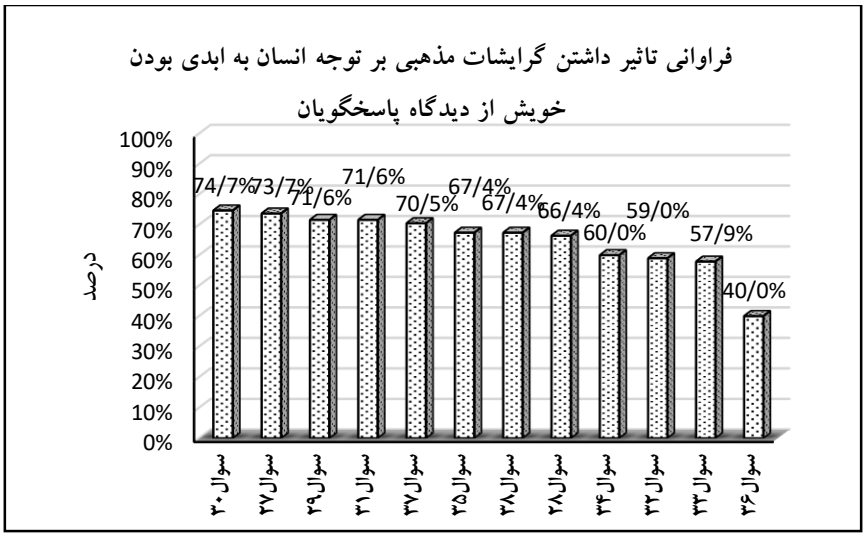
سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۲۷- باید به واجبات دینی عمل نمود.	٪۱,۱	٪۵,۳	٪۲۰	٪۴۴,۲	٪۲۹,۵
۲۸- من فقط زمانی که دچار مشکل می‌شوم، سراغ دعا و نیایش می-روم.	٪۲۱,۱	٪۴۵,۳	٪۲۳,۲	٪۹,۵	٪۱,۱
۲۹- خداوند که نیازی به نماز و عبادت ما ندارد، پس لازم نیست که عبادت کنیم.	٪۳۱,۶	٪۴۰	٪۱۸,۹	٪۷,۴	٪۲,۱
۳۰- خداوند نیازی به عبادت ما ندارد، امّا باید او را عبادت کرد چون ما به او نیازمندیم.	٪۳,۲	٪۶,۳	٪۱۵,۸	٪۵۲,۶	٪۲۲,۱
۳۱- انسان بدبخت تا آخر بدبخت است و دین و مذهب در خوشبختی او تأثیری ندارد. همه چیز در همین دنیا است.	٪۳۳,۷	٪۳۷,۹	٪۲۰	٪۷,۴	٪۱,۱
۳۲- اگر در این دنیا سختی بکشیم امّا به دستورات الهی عمل کنیم، در دنیای پس از مرگ پاداش و بهشت در انتظار ما خواهد بود.	٪۳,۲	٪۷,۴	٪۳۰,۵	٪۳۷,۹	٪۲۱,۱
۳۳- شاید همین سختی‌ها برای ما در آن دنیا هم تکرار شود، پس این دو روز دنیا را خوش بگذرانیم.	٪۲۴,۲	٪۳۳,۷	٪۲۷,۴	٪۱۲,۶	٪۲,۱
۳۴- وظیفه‌ی ما در این دنیا کسب فضیلت های اخلاقی است تا دست-گیر ما در جهان آخرت شود.	٪۲,۱	٪۱۱,۶	٪۲۶,۳	٪۴۴,۲	٪۱۵,۸
۳۵- خیلی‌ها به چیزی اعتقاد ندارند امّا در آسایش و خوشبختی به‌سر می‌برند، در نتیجه‌ی اعتقاد به جهان آخرت می‌تواند درست نباشد.	٪۲۲,۱	٪۴۵,۳	٪۲۳,۲	٪۵,۳	٪۴,۲
۳۶-کسانی که در این دنیا در رفاه زندگی می‌کنند درواقع مورد آزمایش الهی هستند و نتیجه‌ی همه‌ی اعمال خود را در جهان پس از مرگ خواهند دید.	٪۸,۴	٪۱۸,۹	٪۳۲,۶	٪۲۶,۳	٪۱۳,۷

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۳۷- وقتی خداوند این همه بین انسان‌ها فرق می‌گذارد (یکی زیبا و یکی زشت، یکی پول‌دار و یکی فقیر و...)، یعنی عدالتی در کار نیست، پس دنیای دیگری هم درکار نخواهد بود.	٪۳۰,۵	٪۴۰	٪۲۴,۲	٪۲,۱	٪۳,۲
۳۸- تفاوت‌های این دنیا نشانه‌ی بی‌عدالتی خدا نیست، ما بر اساس اعمال و نیّت‌هایمان قضاوت می‌شویم، خداوند عادل مطلق است و تمام موجودات نتیجه‌ی اعمال خود را در آخرت و با عدل خداوند خواهند گرفت.	٪۳,۲	٪۵,۳	٪۲۴,۲	٪۳۷,۹	٪۲۹,۵

تحلیل: ۷۳,۷٪ می‌گویند، باید به واجبات دینی عمل نمود. ۶۶,۴ ٪ مخالف این هستند، که فقط زمانی که دچار مشکل می‌شویم، سراغ دعا و نیایش می‌رویم. ۷۱,۶ ٪ مخالف هستند که خداوند که نیازی به نماز و عبادت ما ندارد، پس لازم نیست که عبادت کنیم. ۷۴,۷ ٪ معتقداند که خداوند نیازی به عبادت ما ندارد، امّا باید او را عبادت کرد چون ما به او نیازمندیم. ۷۱,۶ ٪ مخالف‌اند که انسان بدبخت تا آخر بدبخت است و دین و مذهب در خوشبختی او تأثیری ندارد و همه چیز در همین دنیا است. ۵۹ ٪ اعتقاد دارند که اگر در این دنیا سختی بکشیم، امّا به دستورات الهی عمل کنیم، در دنیای پس از مرگ پاداش و بهشت در انتظار ما خواهد بود. ۵۷,۹ ٪مخالف خوش‌گذرانی های زودگذر هستند. ۶۰ ٪ می‌گویند وظیفه‌ی ما در این دنیا کسب فضیلت های اخلاقی است تا دست‌گیر ما در جهان آخرت شود. ۶۷,۴ ٪ عقیده دارند، که چطور بعضی‌ها در عین این‌که به چیزی اعتقاد ندارند، امّا در آسایش و خوشبختی به‌سر می‌برند، در نتیجه، موافق این هستند که اعتقاد به جهان آخرت می‌تواند درست نباشد. ۴۰ ٪ افراد موافق‌اند که کسانی که در این دنیا در رفاه زندگی می‌کنند، درواقع مورد آزمایش الهی هستند و نتیجه‌ی همه‌ی اعمال خود را در جهان پس از مرگ خواهند دید. ۷۰,۵ ٪ افراد مخالف این نظر هستند که وقتی خداوند این همه بین انسان‌ها فرق می‌گذارد، یعنی عدالتی در کار نیست، پس دنیای دیگری هم درکار نخواهد بود و در نهایت ۶۷,۴ ٪ معتقداند که تفاوت‌های این دنیا نشانه‌ی بی‌عدالتی خدا نیست، ما بر اساس اعمال و نیّت‌هایمان قضاوت می‌شویم.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

نمودار ۸: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش گرایشات مذهبی

جدول ۱۴: بررسی تاثیر گرایشات مذهبی بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
گرایشات مذهبی	۸	۵	۸۲	۷۵ .۳	**.۰ ۰۰۰۱>**

نتیجه‌گیری: با توجّه به این‌که مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود که از دیدگاه پاسخ‌گویان، داشتن گرایشات مذهبی **به طور معنی داری** می‌تواند یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد. از نظر صدرا کسی که راه اهل توحید را نپیماید و افعال و احوالش به اقتضای طبعش باشد، حالش همان‌گونه است [۱] که خداوند فرموده: «**وَلَو اتَّبَعَ الحَقُّ أهواءَهُم لَفَسَدَت السَّماواتُ وَالارضُ وَ مَن فيهِنّ**».[۲]

[۱] . مهدی زاده لطف آبادی، الیسا، سیر اعلی در حکمت علوی، ص۸

[۲] . مؤمنون، ۷۱.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۹-۵- بررسی مؤثّر بودن داشتن وابستگی‌های مادّی کمتر، در توجّه انسان به ابدی بودن خود

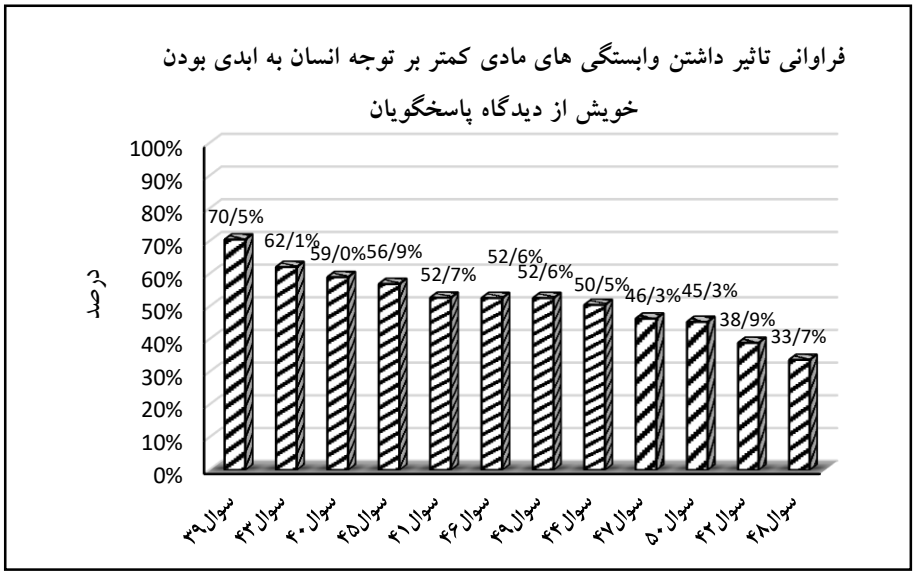
جدول ۱۵: توزیع فراوانی سؤالات بخش وابستگی ها

سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
دوست دارم همسرم (یا همسر آینده‌ام) این ملاک‌ها را داشته باشد:					
۳۹-ثروت بیشتر، ایمان کمتر	**٪۳۱,۶**	**٪۳۸,۹**	٪۱۶,۸	٪۱۰,۵	٪۲,۱
۴۰-ثروت کمتر، ایمان بیشتر	٪۳,۲	٪۱۵,۸	٪۲۲,۱	**٪۳۷,۹**	**٪۲۱,۱**
۴۱-سواد بیشتر، ایمان کمتر	**٪۲۱,۱**	**٪۳۱,۶**	٪۲۳,۲	٪۲۲,۱	٪۲,۱
۴۲-سواد کمتر، ایمان بیشتر	٪۷,۴	٪۲۸,۴	٪۲۵,۳	**٪۲۴,۲**	**٪۱۴,۷**
۴۳-زیبایی بیشتر، ایمان کمتر	**٪۲۲,۱**	**٪۴۰**	٪۲۸,۴	٪۸,۴	٪۱,۱
۴۴-زیبایی کمتر، ایمان بیشتر	٪۴,۲	٪۱۱,۶	٪۳۳,۷	**٪۳۳,۷**	**٪۱۶,۸**
دوست دارم فرزندم (یا فرزند آینده‌ام) این ملاک‌ها را داشته باشد:					
۴۵-ثروت بیشتر، ایمان کمتر	**٪۲۹,۵**	**٪۲۷,۴**	٪۳۱,۶	٪۱۰,۵	٪۱,۱
۴۶-ثروت کمتر، ایمان بیشتر	٪۱,۱	٪۱۲,۶	٪۳۳,۷	**٪۳۵,۸**	**٪۱۶,۸**
۴۷-سواد بیشتر، ایمان کمتر	**٪۱۶,۸**	**٪۲۹,۵**	٪۳۱,۶	٪۱۸,۹	٪۳,۲
۴۸-سواد کمتر، ایمان بیشتر	٪۳,۲	٪۳۰,۵	٪۳۲,۶	**٪۲۱,۱**	**٪۱۲,۶**
۴۹-زیبایی بیشتر، ایمان کمتر	**٪۲۰**	**٪۳۲,۶**	٪۳۸,۹	٪۶,۳	٪۲,۱
۵۰-زیبایی کمتر، ایمان بیشتر	٪۲,۱	٪۱۱,۶	٪۴۱,۱	**٪۲۹,۵**	**٪۱۵,۸**

تحلیل: به ترتیب ۷۰,۵ ٪ ، ۵۲,۷٪ و ۶۲,۱٪ پاسخ دهندگان مخالف این هستند که همسرشان ایمان کمتر و ثروت بیشتر یا ایمان کمتر و سواد بیشتر یا زیبایی بیشتر و ایمان کمتری داشته باشد. علاوه براین در مورد فرزندان‌شان نیز به ترتیب

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۵۶,۹ ٪ ، ۴۶,۳ ٪ و ۵۲,۶ ٪ پاسخ دهندگان مخالف این هستند که فرزندشان ایمان کمتر و ثروت بیشتر یا ایمان کمتر و سواد بیشتر یا زیبایی بیشتر و ایمان کمتری داشته باشد.

نمودار ۹: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش داشتن وابستگی‌های مادّی کمتر

جدول ۱۶: بررسی تأثیر داشتن وابستگی‌های مادّی کمتر بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
داشتن وابستگی های مادّی کمتر	۲۰	۵	۷۰	۳۳ .۳	<۰۰۰۱ .۰**

نتیجه‌گیری: با توجّه به این‌که مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود که از دیدگاه پاسخ‌گویان، داشتن وابستگی های مادّی کمتر **به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد. حضرت امیرg، می‌فرمایند دنیا راست‌گوتر از آن است که بخواهد انسان را بفریبد.[۱] دنیا وقتی فریبنده است که آن‌چه را

[۱]. وَ حَقّاً أَقُولُ مَا الدُّنْيَا غَرَّتْکَ وَ لَکِنْ بِهَا اغْتَرَرْتَ وَ لَقَدْ کَاشَفَتْکَ الْعِظَاتُ وَ آذَنَتْکَ عَلَى سَوَاءٍ وَ لَهِيَ بِمَا تَعِدُکَ مِنْ نُزُولِ الْبَلَاءِ بِجِسْمِکَ وَ النَّقْصِ فِي قُوَّتِکَ أَصْدَقُ وَ أَوْفَى مِنْ أَنْ تَکْذِبَکَ أَوْ تَغُرَّکَ وَ لَرُبَّ نَاصِحٍ لَهَا عِنْدَکَ مُتَّهَمٌ وَ صَادِقٍ مِنْ خَبَرِهَا مُکَذَّبٌ وَ لَئِنْ تَعَرَّفْتَهَا فِي الدِّيَارِ الْخَاوِيَةِ وَ الرُّبُوعِ الْخَالِيَةِ لَتَجِدَنَّهَا مِنْ حُسْنِ تَذْکِيرِکَ وَ بَلَاغِ مَوْعِظَتِکَ بِمَحَلَّةِ الشَّفِيقِ عَلَيْکَ وَ الشَّحِيحِ بِکَ! جعفری، محمّد تقی، نهج‌البلاغه(متن و ترجمه)، (خطبه‌ی ۲۲۳، فراز ۷-۱۰، ص۷۵۴).

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

در اوست کتمان کند و ظاهری زیبا و درونی تلخ و ناگوار داشته باشد، ولی چون دنیا هم ظاهر زیبا را نشان داد و هم درون تلخ را، و بُعد نشاط آور و هم بُعد اندوه بار را؛ لذا فریب‌کار نیست بلکه ابزار فریب است.[1]

۹-۶- بررسی مؤثّر بودن تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیت(علیهم السلام) در توجّه انسان به ابدی بودن خود

جدول ۱۷: توزیع فراوانی سؤالات بخش تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیتΔ

سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۵۱- احساس می‌کنم در مراسم مذهبی به‌خصوص عزاداری‌ها انرژی مثبت دریافت می‌کنم و سبک می‌شوم.	٪۹,۵	٪۱۴,۷	٪۱۸,۹	**٪۳۸,۹**	**٪۱۷,۹**
۵۲- برگزاری مراسم مذهبی نوعی خرافات است.	**٪۲۴,۲**	**٪۴۰**	٪۱۲,۱	٪۱۲,۶	٪۲,۱
۵۳- من فقط برای گرفتن حاجاتم به مراسم مذهبی می‌روم.	**٪۲۱,۱**	**٪۵۰,۵**	٪۲۴,۲	٪۴,۲	٪۰
۵۴-من نماز نمی‌خوانم امّا در مراسم مذهبی شرکت می‌کنم.	٪۳۰,۵	٪۴۴,۲	٪۱۶,۸	**٪۸,۴**	٪۰
۵۵- من هم به واجبات عمل می‌کنم و هم به مراسم مذهبی می‌روم.	٪۳,۲	٪۲۲,۱	٪۲۱,۱	**٪۴۳,۲**	**٪۱۰,۵**
۵۶- شرکت در مراسم مذهبی وقت انسان را هدر می‌دهد.	**٪۱۷,۹**	**٪۴۶,۳**	٪۲۴,۲	٪۱۰,۵	٪۱,۱
۵۷- شرکت در مراسم مذهبی باعث ارتقاء روحی انسان می‌شود.	٪۱,۱	٪۱۵,۸	٪۲۸,۴	**٪۴۰**	**٪۱۴,۷**
۵۸- به جای این که پول‌مان را خرج مراسم مذهبی نماییم، می‌توانیم از مستمندان دستگیری نماییم.	٪۷,۴	**٪۱۲,۶**	٪۲۲,۱	٪۳۰,۵	٪۲۷,۴

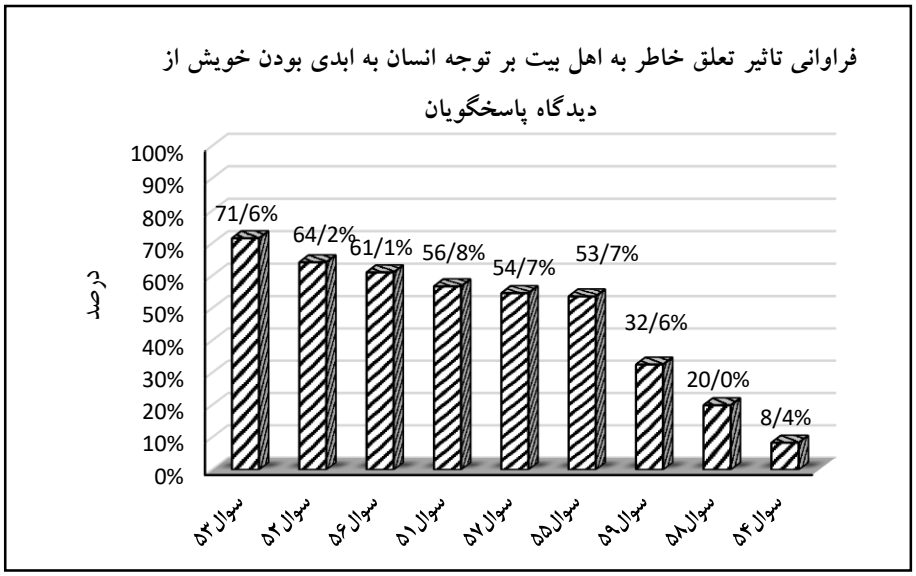
[1]. جوادی آملی، عبدالله، **دنیاشناسی و دنیا گرایی در نهج‌البلاغه**، ص۲۴؛ به نقل از: حسینی، زهرا؛ جوکار، نجف، بررسی **و تحلیل بزرگ‌ترین موانع رشد و کمال انسان در نهج‌البلاغه و مثنوی**، فصل‌نامه‌ی اندیشه‌ی دینی، ص۱۰۳.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۵۹-کمک به مستمندان جای خود دارد، هیچ چیز جای مراسم اهل بیت(علیهم السلام) **را نخواهد گرفت.**	٪۱۴,۷	٪۲۰	٪۳۲,۶	٪۱۸,۹	٪۱۳,۷

تحلیل: ۵۶,۸ ٪ پاسخ دهندگان موافق این هستند که در مراسم مذهبی انرژی مثبتی کسب می‌کنند و ۶۴,۲ ٪ مخالف این هستند که مراسم مذهبی نوعی خرافات است. ۷۱,۶ ٪ ابراز کرده‌اند که این‌گونه نیست که فقط برای گرفتن حاجات به مراسم مذهبی بروند. ۸,۴ ٪ موافق این هستند که «من نماز نمی‌خوانم امّا در مراسم مذهبی شرکت می‌کنم.» ۵۳. ۷ ٪ موافق این هستند که «من هم به واجبات عمل می‌کنم و هم به مراسم مذهبی می‌روم».

۶۱,۱ ٪ مخالف این هستند که شرکت در مراسم مذهبی وقت انسان را هدر می‌دهد. ۵۴,۷٪ معتقداند، که شرکت در مراسم مذهبی باعث ارتقاء روحی انسان می‌شود. ۲۰ ٪ مخالف این هستند که به جای این که پول‌مان را خرجمراسم مذهبی نماییم و بهتر است که به جای آن از مستمندان دست‌گیری نماییم و ۳۲,۶ ٪ موافق‌اند که کمک به مستمندان جای خود دارد، هیچ چیز جای مراسم اهل بیتΔ را نخواهد گرفت.

نمودار ۱۰: نمودار میله ای فراوانی سؤالات بخش تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیتΔ

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

جدول ۱۸: بررسی تاثیر تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیتΔ بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیتΔ	۳۴	۶	۵۵	۲۲.۳	۰۲.۰*

نتیجه‌گیری: با توجّه به اینکه مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود، که از دیدگاه پاسخ‌گویان، داشتن تعلّق خاطر به مراسم مذهبی اهل بیت**(علیهم السلام) به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد. بی‌شک معرفه‌الله و شناخت اسماء و صفات او، موضوعیّت دارد و هر کس باید تا آن‌جا که می‌تواند، از این معرفت بهره بگیرد؛ توجّه به این اوصاف کمال و جمال تأثیر بسیار مهمّی در تربیت نفوس انسان‌ها دارد و توجّه به کمال مطلق، انسان را به سوی همانندی – هر چند در مرحله‌ی بسیار پایینی باشد- سوق می‌دهد.[۱] رحمت خاصِّ او، گر چه ویژه‌ی بندگان باتقوا است، ولی رحمت عامّش دوست و دشمن را فرا گرفته و خوان نعمت بی‌دریغ‌اش، همه‌جا کشیده، توجّه به سایر صفات کمالیّه‌ی او، اعمّ از صفات ذات و صفات فعل پرتوی از این صفات برجسته را در وجود ما منعکس می‌سازد و به سوی آن جذب می‌کند.[۲]

۹-۷- بررسی مؤثّر بودن عقیده‌ی افراد درباره‌ی رسیدن به کمال در توجّه انسان به ابدی بودن خود

جدول ۱۹: توزیع فراوانی سؤالات بخش عقیده‌ی افراد درباره‌ی رسیدن به کمال

سؤال	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
۶۰- انجام واجبات دینی برای انسان‌های معمولی کافی است.	**٪۳,۲**	**٪۲۸,۴**	٪۳۵,۸	٪۳۰,۵	٪۲,۱

۱. وَ رَحمَتی وَسِعَت کُلَّ شَیء (اعراف، ۱۵۶).

۲. مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام شرح تازه و جامعی بر نهج‌البلاغه، ج۳، ص۸۸

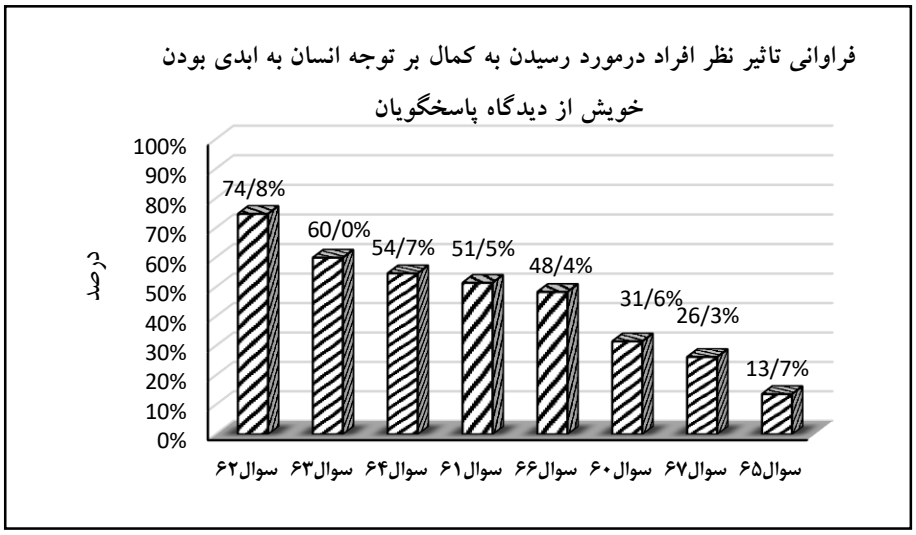
[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۶۱- انجام واجبات دینی برای هیچ کس کافی نیست، باید تا می‌توانیم مسیر کمال و سعادت حقیقی را جستجو کنیم.	٪۱۱,۶	٪۰	٪۳۶,۸	**٪۳۶,۸**	**٪۱۴,۷**
۶۲- طی کردن مسیر کمال با زندگی روزمرّه امکان‌پذیر نیست. باید گوشه‌ی عزلت و زهد و ترک دنیا را برگزید.	**٪۴۵,۳**	**٪۲۹,۵**	٪۱۷,۹	٪۶,۳	٪۱,۱
۶۳-کسب کمال از طریق اسلام و مذهب شیعه کار دشواری است و برای انسان‌های عادّی نیست، لذا انسان‌های عادّی باید از عرفان‌های ساده‌ی شرقی استفاده نمایند.	**٪۲۱,۱**	**٪۳۸,۹**	٪۳۱,۶	٪۸,۴	٪۰
۶۴-دستورات ائمّه‌ی اطهارΔ برای تمام اقشار جامعه پاسخ-گوست و هر انسانی می‌تواند با پیروی از ایشان و توصیه‌ی علما و حکما و عرفای شیعه، به مقام بالای انسانی دست یابد.	٪۳,۲	٪۱۱,۶	٪۳۰,۵	**٪۳۴,۷**	**٪۲۰**
۶۵-پیروی از عرفان‌های شرقی و نوظهور نه تنها انسان را به جای مطلوبی نمی‌رساند، بلکه او را از اصل کمال الهی دور می‌نماید.	**٪۴,۲**	**٪۹,۵**	٪۵۰,۵	٪۲۲,۱	٪۱۳,۷
۶۶-من پیروی از عرفان‌های شرقی را دوست دارم.	**٪۲۲,۱**	**٪۲۶,۳**	٪۴۳,۲	٪۸,۴	٪۰
۶۷-دست‌یابی به کمال و سعادت فقط از طریق اسلام نیست، تمام عرفان‌های موجود در دنیا انسان را به خدا می‌رسانند.	**٪۱۰,۵**	**٪۱۵,۸**	٪۳۶,۸	٪۲۸,۴	٪۸,۴

تحلیل: ۳۱,۶ ٪ پاسخ دهندگان مخالف این هستند که انجام واجبات دینی برای انسان‌های معمولی کافی است. ۵۱,۵٪ معتقداند که انجام واجبات دینی برای هیچ کس کافی نیست، باید تا می‌توانیم مسیر کمال و سعادت حقیقی را جستجو کنیم. ۷۴,۸ ٪ مخالف این هستند که طی کردن مسیر کمال الهی با زندگی روزمرّه امکان‌پذیر نیست و باید گوشه عزلت و زهد و ترک دنیا را برگزید. ۶۰ ٪ افراد موافق‌اند که کسب کمال از طریق اسلام و مذهب شیعه کار دشواری است و برای انسان‌های عادی نیست، لذا انسان‌های عادی باید از عرفان‌های ساده شرقی استفاده نمایند. ۵۱,۵ ٪ معتقداند که انجام واجبات دینی برای هیچ کس کافی نیست، باید تا می‌توانیم مسیر کمال و سعادت حقیقی را جستجو کنیم. هم‌چنین ۵۴,۷٪ معتقداند که دستورات ائمّه‌ی اطهارΔ برای تمام اقشار جامعه پاسخ‌گو است و هر انسانی می‌تواند با پیروی از ایشان و توصیه‌ی علما و حکما و عرفای شیعه، به مقام والای انسانی دست یابد. ۱۳,۷ ٪ اعتقادی به عرفان های شرقی نداشته و

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

می‌گویند پیروی از عرفان‌های شرقی و نوظهور نه تنها انسان را به جای مطلوبی نمی‌رساند، بلکه او را از اصل کمال الهی دور می‌نماید. در ادامه ۴۸,۴ ٪ هم علاقه‌ای به عرفان‌های شرقی نداشته‌اند و در آخر ۲۶,۳ ٪ نیز مخالف این هستند که «دست‌یابی به کمال و سعادت فقط از طریق اسلام است و تمام عرفان‌های موجود در دنیا انسان را به خدا می‌رسانند».

نمودار ۱۱: نمودار میله‌ای فراوانی سؤالات بخش نظر افراد درباره‌ی رسیدن به کمال

جدول ۲۰: بررسی تأثیر عقیده‌ی افراد درباره‌ی رسیدن به کمال بر توجّه انسان به ابدی بودن خود

عامل	تعداد --- از میانه			میانه	مقدار احتمال
	کمتر	مساوی	بیشتر		
نظر افراد درباره‌ی رسیدن به کمال	۱۳	۱۰	۷۲	۳۸ .۳	**۰ .۰۰۰۱>

نتیجه‌گیری: با توجّه به اینکه مقدار احتمال آزمون کمتر از ۰,۰۵ است، نتیجه گرفته می‌شود، که از دیدگاه پاسخ‌گویان، خواست افراد برای رسیدن به کمال **به طور معنی داری** می‌تواند، یکی از راه‌های توجّه انسان به ابدی بودن خویش باشد.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

۱۰- نتیجه‌گیری تحقیق میدانی

مهم‌ترین حاصل این تحقیق این است که: وضعیّت اقتصادی تأثیر به‌سزایی درحفظ عقیده و ایمان انسان ها دارد که متعاقباً مشکلات اقتصادی به راحتّی می تواند افکار و عقاید انسان‌ها، حتّی آن‌ها، که دارای اعتقادات مناسب مذهبی نیز هستند را دست‌خوش عواقبی نابهنجار بنماید. حدود ۶۵ درصد افراد اصلاً اعتقادی به وجود جهان پس از مرگ و ابدی بودن خود ندارند، و این متأسّفانه درصد بالایی از اعتقاد به عرفان‌های نوظهور و بروز افکار و عقاید به اصطلاح روشن‌فکرانه‌ی امروزی را، حتّی در میان قشر تحصیل کرده، گسترش داده است.

۱۱- نتیجه‌گیری نهایی

سرگشتگی در نحوه پاسخ به سؤالات، این مهم را بیش از پیش اثبات می‌نماید که دین عامل اساسی حیات ویژه بشری است که انسان با اجابت آن یعنی برقراری ارتباط صحیح روحی و عملی با همه‌ی بخش‌های آن به این حیات طیّبه دست پیدا خواهد کرد. و در نهایت این‌که سعادت واقعی انسان در دنیا و آخرت در گرو همراهی و اطاعت از حجّت‌های الهی است، اگر انسان‌ها خود را از حجّت الهی جدا کنند، به سعادت دست نیافته و جز جهل و گمراهی، جنگ و خون‌ریزی، بت‌پرستی و هواخواهی، نصیب آنان نخواهد شد. ملّاصدرا می‌گوید: درس و بحث، فکر و کتاب و معلم و مباحثه، همه معدّات‌اند، آن‌که فیّاض علی الاطلاقاست، همان جدول وجودی خودمان می‌باشد که به دریای بی‌کران او پیوسته هستیمو گسیختهنیستیم که: «**بِیَدِهِ مَلَکُوتُ کُلِّ شَیْءٍ**»[۱] سرّ این جدول دردست اوستو ما از این جدول به دریای بی‌کران هستی پیوسته‌ایم.[۲]

---

[۱]. مؤمنون، ۸۸؛ یس، ۸۳.

[۲]. حسن‌زاده آملی، حسن، **شرح فارسی الاسفار الاربعه (صدرالمتألّهین)**، ج ۱، ص۸۳.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

فهرست منابع

جوادی، محسن، سعادت، فلسفه و کلام، قبسات، بهار ۱۳۸۰ش، شماره‌ی ۱۹ (علمی- ترویجی)، ص۹۷-۹۱.

حسن زاده آملی، شرح فارسی الاسفار الاربعه (صدرالمتألّهین)، ج۱، قم، بوستان کتاب (دفتر تبلیغات اسلامی حوزه‌ی علمیّه)، ۱۳۸۷ش.

حسینی، زهرا؛ جوکار، نجف، بررسی و تحلیل بزرگ‌ترین موانع رشد و کمال انسان در نهج‌البلاغه و مثنوی، فصل‌نامه‌ی اندیشه‌ی دینی دانشگاه شیراز، دوره‌ی ۱۴، شماره‌ی ۲، تابستان ۱۳۹۳ش، پیاپی ۵۱، ص۸۱-۱۱۰.

دوراس، دی. اِی ، پیمایش در تحقیقات اجتماعی، هوشنگ نائبی، چاپّ هشتم، تهران، نِی،۱۳۸۶ش.

قرآن مجید

محمّدرضایی، محمّد؛ الیاسی، محمّد قاسم، سعادت حقیقی از دیدگاه ملّاصدرا، فصل‌نامه‌ی فلسفه و کلام اسلامی، آینه‌ی معرفت، دانشگاه شهید بهشتی، پائیز ۱۳۸۷ش، ص ۱۰۷-۷۹.

مکارم شیرازی، ناصر، پیام امام شرح تازه و جامعی بر نهج‌البلاغه، ج۳، تهران، دارالکتب الاسلامیّه، چاپّ اوّل، ۱۳۸۰ش.

مهدی زاده لطف آبادی، الیسا، سیر اعلی در حکمت صدرایی، مشهد، ضریح آفتاب، ۱۳۹۹ش.

نوریان، مرتضی/ افشانی، سیّد علیرضا/ حسینی رامشه، زینت، فرازی بر spss 14، تهران، بیشه، ۱۳۸۴ش.

نهج‌البلاغه، ترجمه‌ی(علّامه جعفری)، جعفری(علّامه)، محمّد تقی، به اهتمام: علی جعفری، زیر نظر: داریوش شاهین، مشهد، به (آستان قدس رضوی)، چاپّ ششم، ۱۳۸۴ش.

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]

شماره ۳۰، دوره اول، سال سوم، تابستان ۱۳۹۹، صص ۵۸-۹۳

Field research on the effect of belief in the eternity of man on the attainment of true perfection

Seyed Morteza Hosseini Shahroudi
Full Professor, Department of Philosophy, Ferdowsi University, Mashhad, Iran
(shahroodi@um.ac.ir)

Elisa Mehdizadeh Lotfabadi

MA Graduated, Department of Philosophy and Islamic Wisdom, Ferdowsi University, Mashhad, Iran (Author In Charge) (Elisa.mahdizadeh@yahoo.com)

Abstract

Constant attention to the eternity of man is a very important factor in the desire to achieve perfection in man. The basis of research in disciplines such as philosophy and theology is usually descriptive, analytical, and sometimes historical or a combination of them, but this article with a realistic approach and research in the field and from the real theories of the people; It estimates the extent to which they are inclined to "attain true perfection," which, of course, due to the small size of the statistical population, does not claim to be one hundred percent accurate .When some people only carry the name of Shiites, how can we go to the resurrection and the hereafter and ... in confrontation and debate with them ?! If the thought of eternity flows in the moments of our lives, no doubt what makes every human being self-conscious will be to pay attention to the path of perfection through the true path of happiness step by step. It is important to address the motivation of individuals to find the path to true perfection. The most important conclusion of this research is that: The unhealthy economic situation and the tendency towards emerging mysticisms and the bewilderment of the respondents show that ultimately it is religion that is the basic factor of perfect life and human happiness.

Keywords : Analysis, Conclusion, Review, Findings, Chart

[Downloaded from jnrihs.ir on 2026-11-20]